

Национални савет за културу је на својој Трећој електронској седници, одржаној између 10. септембра 2012. и 17. септембра 2012, усвојио извештај Марине Нешковић о стању у области заштите културног наслеђа и прихватио њене закључке о томе шта треба учинити како би се то стање поправило.

ИНФОРМАЦИЈА О СТАЊУ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

ДЕФИНИЦИЈА И ЗНАЧАЈ

КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ је, најшире гледано, скуп свих вредности наслеђених из прошлости. Као **необновљив ресурс** оно представља **општи интерес** за Републику Србију. Његова заштита представља посебно одговорну делатност, с обзиром да су предмет рада незаменљиви оригинали изузетних вредности.

Значај чувања културног наслеђа уграђен је у **Устав Републике Србије**:

члан 89

„Свако је дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као добра од општег интереса, у складу са законом. Посебна одговорност за очување наслеђа је на Републици Србији, аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе.“

Постепена **еволуција приступа заштити** може се пратити и **кроз развој појма** културно наслеђе – посебно градитељског наслеђа – који се знатно проширио – развио се од појма појединачног споменика културе (древности из првог правног акта у Србији из 1844.) (појединачне грађевине) – до појма заштите културног предела. То је последица развоја конзерваторске науке, мисли и праксе и везано је за прихваћене међународне акте којима су дефинисани критеријум за утврђивање споменичких вредности наслеђа. **Очување наслеђа данас подразумева најширу интегрисаност материјалних и нематеријалних вредности свега што нас окружује.**

ПОДЕЛА

Културно наслеђе чине:

А. МАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ, које се дели на покретно и непокретно.

У **покретно** (ПКН) спадају:

- музејска грађа,
- архивска грађа,
- библиотечка грађа,
- кинотечка грађа

У **непокретно** (НКН) спадају:

- споменици културе,
- просторне културно-историјске целине,
- археолошка налазишта,
- знаменита места

Б. НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ.

- препознато је као посебна категорија (врста наслеђа) у међународним оквирима доношењем Конвенције о нематеријалној баштини.

ДЕЛАТНОСТ

УСТАНОВЕ

Делатност заштите културног наслеђа подразумева: **истраживање, проучавање, документовање, чување, правну и техничку (физичку) заштиту, представљање (презентацију), коришћење, управљање.**

Делатност заштите је процес којим се чувају и унапређују његове вредности и стварају услови да се оно пренесе будућим генерацијама.

Заштитом, проучавањем и очувањем културног наслеђа баве се следеће **установе**, чија је подела заснована на врсти и карактеру културног наслеђа:

- **Заводи за заштиту споменика културе** (непокретним културним наслеђем/добрима)
- **Музеји, архиви, библиотеке, кинотека** (покретним културним наслеђем/добрима)
- **Центар за нематеријално наслеђе** (нематеријалним наслеђем)

Централни институт за конзервацију (ЦИК) основан пре 4 године, замишљен је као научно-образовна установа у области заштите културног наслеђа, а не установа која непосредно спроводи мере техничке/физичке заштите.

СТАЊЕ

Данашње стање у области заштите културног наслеђа је хаотично и у великој мери недефинисано, непокривено одговарајућом законском регулативом, неусаглашено са европским и међународним конвенцијама и повељама, као и савременим стандардима струке.

ПРОБЛЕМИ ОД НЕПОСРЕДНОГ УТИЦАЈА НА СТАЊЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Законска регулатива:

Делатност заштите и рад установа дефинисани су **Законом о културним добрима** који је донет **1994. године** – пре скоро 20 година!!!! Овај закон обједињује непокретна и покретна културна добра и уређује рад свих установа: завода за заштиту споменика културе, музеја, архива, кинотеке.

Промене у овој области у међународној и у домаћој теорији и пракси, међутим, бројне су и суштинске. Односе се на схватање самог појма културног наслеђа и проширену одговорност за његово стање на сваког појединца/грађанина – увођењем у основна права и право на наслеђе.

Прихватање међународних обавеза у овој области, кроз ратификовање међународних правних аката – Конвенција и Повеља, још увек је само формално, док се у пракси не примењује нити се имплементира у домаће законодавство.

Ризици и опасности за наслеђе

Посебан ризик по културно наслеђе представљају одређене одредбе других Закона који се са делатношћу заштите додирују или преклапају:

- **Закон о планирању и изградњи** - заштита културног наслеђа кроз просторне и урбанистичке планове, не предвиђа обавезу уграђивања мера заштите у планска документа, већ само обавезу прибављања мишљења!!!???

(Иако Закон о културним добрима предвиђа израду услова заштите за просторне и урбанистичке планове, према Закону о планирању и изградњи не постоји обавеза њиховог уграђивања у планска документа. Због тога се у пракси често дешава да се планови усвоје и поред негативног мишљења службе заштите због не поштовања издатих услова.)

- **Закон о катастру и земљишној књизи** – не предвиђа ослобађање од материјалних трошкова за катастарске податке неопходне у процедури проглашавања непокретних културних добара.

(За проглашење просторних културно-историјских целина, потребно је издвојити често изузетно велика средства за прибављање катастарских планова и података о власништву парцела, неопходних према законској процедури за доношење акта о проглашењу за непокретно културно добро. С друге стране, нови Закон о планирању и изградњи предвиђа уступање ових података без накнаде обрађивачима просторних и урбанистичких планова.)

- **Закон о јавним набавкама** – третира на потпуно исти начин извођење конзерваторско-рестаураторских радова и свих других грађевинских радова.

- **Закон о порезима** – не предвиђа никакве олакшице за власнике и кориснике културних добара - за улагање у заштиту.

Рад установа

Основни проблем – **финансирање** – „децентрализација“ установа. У области заштите непокретног културног наслеђа извршено је 2002. године декретом разбијање дотадашње мреже Завода за заштиту споменика, коју су чинили централни и територијални Заводи. Територијални Заводи су прешли у надлежност локалне управе, а да није претходно створен механизам финансирања рада установа и заштите културних добара.

Генерално, скоро све установе имају проблем **недовољног или неодговарајућег радног простора** и простора за депоновање и чување грађе: техничке и фото документације, уметничко-историјских дела, архивске грађе, филмске грађе, старе и ретке књиге.

(Највећи број установа смештен је у старим објектима, који не задовољавају савремене услове рада, а превасходно услове чувања документације, грађе, музејских предмета... Најчешћи је случај да се прибегава њиховој реконструкцији, која је често изузетно скупа и нерационална, посебно ако се има у виду да многи објекти и сами имају споменичка својства. Последица – вишегодишњи отежан или блокиран рад установа заштите културног наслеђа)

Посебан проблем представља **недостатак стручних кадрова** – **конзерватора свих струка**: историчара уметности, архитеката, археолога, етнологa, као и отежано спровођење едукације, стручног и научног усавршавања (првенствено због недостатка средстава, али и због одређених системских решења у Закону о раду и статутима самих установа).

(Заводи за заштиту споменика културе, на пример, немају статус научних установа, тако да научно усавршавање није обавеза, већ је препуштено иницијативи појединца.)

Проблем **недовољног финансирања** присутан је не само у области техничке заштите, већ и у области едукације, стручног и научног усавршавања, међународне сарадње.

Одсуство координираног деловања различитих Министарстава у креирању и реализацији (финансирању) програма заштите културног наслеђа.

(Осим Министарства културе, радови на непокретном културном наслеђу финансирају се и из средстава других министарстава, што је начелно, свакако позитивно. Међутим, због неусклађеног деловања често се у пракси дешава да се средства улажу не према приоритетима који произилазе из вредности и степена угрожености, већ према другим, различитим критеријумима. Такође се дешавало да се средства обезбеђују за рад на споменицима културе, а да претходно није урађена одговарајућа пројектна документација на основу услова службе заштите.)

Различити утицаји спољних фактора

Недостатак специјализованих стручњака за заштиту – неусаглашеност образовног система са потребама у реализацији конкретних конзерваторских захвата (заштита камена, мозаика, витража, метала), као и у реализацији истраживања и испитивања материјала и сл.

Проблем изумирања старих заната – неопходних за одговарајући третман заштите непокретног културног наслеђа

Интереси група и појединаца – утицај политике, финансијских моћника, цркава и верских заједница

ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ ЗА ПОБОЉШАЊЕ СТАЊА - ПРИОРИТЕТИ

1. Доношење савремених законских аката:

- Обновити и убрзати доношење **Закона о културном наслеђу**, (који би повезао Закон о култури са појединачним законима о свакој области заштите културног наслеђа посебно), **као и појединачних закона о:**

*Непокретном културном наслеђу,
Музејско уметничко-историјским делима,
Архивској грађи,
Кинотечкој грађи,
Нематеријалном културном наслеђу*

Доношење ових закона морало би да прати/или претходи доношење **Стратегије развоја културе** (према Закону о култури) и доношење **Стратегије заштите, очувања и одрживог коришћења културног наслеђа** (што би се дефинисало Законом о културном наслеђу)

Усклађивање свих компатибилних закона са Законом о културном наслеђу (Одредбе Закона о културном наслеђу морале би да се уграде у Закон о планирању и изградњи, Закон о катастру и земљишној књизи, Закон о заштити природе, Закон о јавним набавкама, Закон о порезима)

У оквиру наведених закона који би регулисали област заштите културног наслеђа дефинисати јединствене критеријуме за стицање стручних звања и увести посебне ЛИЦЕНЦЕ за рад на културном наслеђу

2. Поновно успостављање јединствене, организоване службе заштите непокретног културног наслеђа – са мрежом установа за сваку појединачну област (пирамидално) која би имала централну и територијалне установе.

3. Стварање услова за стимулисање и омогућавање стручног и научног усавршавања кадрова у области заштите културног наслеђа.

4. Стварање законског основа за увођење нових облика допунског финансирања заштите културног наслеђа („споменичка рента“...), као и подстицајних мера власницима и корисницима који финансирају радове на заштити културног наслеђа (финансијске олакшице, ослобађање плаћања пореза...)

5. Стварање услова за образовање специјализованих стручњака (како високо образованих, тако и специјализованих извођача конзерваторских радова - мајстора, занатлија - мајстора старих заната), кроз промене у оквиру образовног система и кроз финансијске подстицајне мере.

6. Урадити јединствене критеријуме за добијање статуса репрезентативности за струковна удружења, водећи рачуна при избору о заступљености свих струка (Ревизија или нови конкурсе)